

“La Vie”, Leven in autonomie, vertrouwen in elkaar

Een nieuwe methodiek voor CBAW

Het hoeft niet altijd zelfstandig wonen te zijn!

(19/12/2016)

Sinds december 2013 werkt 'De Cocon', Jeugdhulp aan Huis aan een nieuwe methodiek voor Contextbegeleiding voor autonoom wonen¹ voor jongeren op de rand van meerderjarigheid met een verhoogd risico op thuisloosheid.

Onze nieuwe methode zet in op het creëren van een stabiele thuis² en een kwaliteitsvolle toekomst voor deze jongeren met een verhoogd risico op thuisloosheid. Zelfstandig wonen kan, maar hoeft niet! Ook een terugkeer naar huis, wonen bij een vriend(in), broer, zus of een ander familielid kan. Hierdoor kunnen we bij de keuze van woonvorm – samen met de jongere en zijn netwerk – kijken wat de jongere wil maar ook wat hij/zij aankan.

Bijzonder aan de methodiek is de focus op het herstel en verstevigen van het sociaal en familiaal netwerk, het aanleren en trainen van noodzakelijke vaardigheden voor het uitbouwen van een stabiele thuis en een ondersteunende groepswerking.

Waarom een nieuwe methodiek?

Vanuit onze ervaring met begeleid zelfstandig wonen stelden we ons de vraag of we jongeren op de rand van meerderjarigheid die zelfstandig moesten gaan wonen wel een echte kans gaven. Onze ervaring was dat een aantal jongeren zelfstandig wonen niet aankon, maar omwille van een dwingende maatregel geen andere keuze hadden.

Dit werd bevestigd door tal van rapporten, onderzoeken en getuigenissen van (ex)-jongeren³.

Zo verdiepte het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting zich in haar rapport 'Strijd tegen armoede, een bijdrage aan politiek debat en politieke actie 2011' op jongeren die de bijzondere jeugdbijstand verlaten. Dit vanuit de eerdere vaststelling dat vele daklozen eerder in hun leven verbleven in de een gevangenis, een psychiatrische instelling of, bijzonder opvallend, in een voorziening voor bijzondere jeugdzorg. Het Steunpunt stelde vast dat voor jongeren die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten, de overgang naar een zelfstandig leven en volwassenheid vaak erg moeizaam verloopt. "Ze staan er meestal alleen voor en worden geconfronteerd met uitdagingen rond bijvoorbeeld huisvesting, werk en inkomen waartegen ze niet opgewassen zijn en waarop ook de maatschappij hen geen adequaat antwoord biedt. Wanneer jongeren een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten, staan velen onder hen er alleen voor. Dit is vaak een onbedoeld neveneffect van hun plaatsing, die gepaard gaat met breuken in hun familiaal en sociaal netwerk, hun schoolloopbaan en hun parcours in de jeugdhulpverlening. De 18de verjaardag kondigt zich beloftevol aan, maar blijkt in werkelijkheid een opeenvolging van beproevingen op verschillende levensdomeinen: familiaal en sociaal netwerk, huisvesting, inkomen, opleiding en werk en de volwassenenhulpverlening"⁴ Zo blijkt het verwerven van een menswaardig inkomen boven de armoedegrens en een fatsoenlijke huisvesting verre van evident.

¹ Met de hervorming van het jeugdhulplandschap in 2013 deed een nieuwe term haar intrede. Begeleid zelfstandig wonen in de bijzondere jeugdbijstand kreeg een nieuwe naam. Voortaan spraken we over Contextbegeleiding in functie van autonoom wonen. Door deze term benadrukte het Agentschap Jongerenwelzijn het belang van aan de slag te gaan met de context van de jongere.

² Een thuis is meer dan een plek waar je woont. Het is een plek waar je je goed en veilig voelt, waar mensen om je geven.

³ Leestip: Clé Ann, Sur Ma Route, samen op zoek naar een beter parcours van jeugdhulp naar zelfstandigheid, Cachet vzw, 2015.

⁴ Een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten: op zoek naar een plek in de samenleving. In: Strijd tegen armoede, een bijdrage aan politiek debat en politieke actie, december 2011 een uitgave van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

Sharon Van Audenhove en Freya Vander Laene stelden vast dat de grote meerderheid van de jongeren - of ze nu een instellingsverleden hebben of niet - op 18 jaar nog niet klaar is om zelfstandig te leven, maar dat jongeren die de bijzondere jeugdzorg verlaten, vaak geen keuze hebben. "Jongeren met een lastig parcours achter de rug krijgen de boodschap om hun eigen boontjes te doppen. Omwille van verschillende redenen is het voor deze kwetsbare jongeren immers moeilijker dan voor andere jongeren om het pad naar volwassenheid af te leggen. Voor hen verloopt dit proces abrupter, in een te haastig tempo en houdt het meer risico's in. Van deze jongeren wordt verwacht dat zij, in vergelijking met veel van hun leeftijdsgenoten, in een kort tijdsbestek zowel sociaal-cultureel als materieel-economisch onafhankelijk zijn en verantwoordelijkheid dragen. De meerderjarigheid is een juridische constructie die niet noodzakelijk overeenstemt met de sociologische realiteit. De kwetsbare jongvolwassenen dragen figuurlijk een rugzak. De vele tegenslagen en moeilijkheden die hun pad reeds hebben gekruist en het gebrek aan een beschermde en ondersteunende netwerk, maken hen extra kwetsbaar tijdens de transitieperiode van minderjarigheid naar meerderjarigheid.⁵

Onze vaststelling was dat we weten dat vele jongeren zelfstandig wonen niet aankunnen, maar dat het vaak lijkt alsof er geen alternatief bestaat en deze jongeren daarom gedwongen worden om zelfstandig te gaan wonen. Het was duidelijk dat er een groep jongeren onvoldoende baat had bij de klassieke aanpak van begeleid zelfstandig wonen en dat we voor deze groep iets anders moesten vinden dat wel werkt.

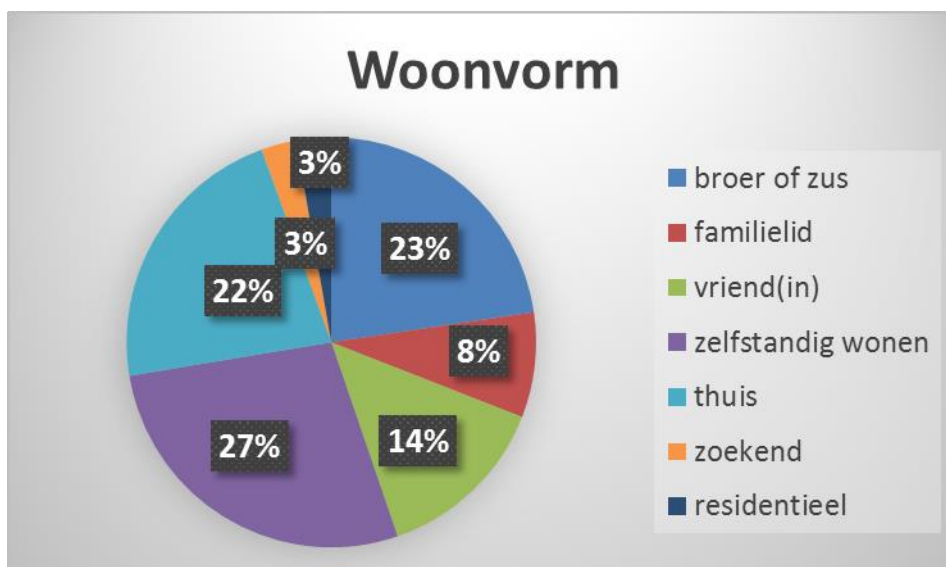
Zelfstandig wonen kan, maar hoeft niet!

Onze nieuwe methode zet in op het creëren van een stabiele thuis voor deze jongeren, wat deze ook mag zijn. De verplichting om te werken aan zelfstandig wonen konden we achter ons laten dankzij een innovatief project goedgekeurd door het Agentschap Jongerenwelzijn. Hierdoor creëerden we de nodige juridisch experimentele ruimte.

Wanneer jongeren bij ons in CBAW instromen, gaan we aan de slag. We nemen de tijd om samen met hen alle mogelijkheden te bekijken i.f.v. de keuze van de woonvorm en toekomstmogelijkheden.

Bij aanvang van de ontwikkeling van de nieuwe methode dachten we dat zelfstandig wonen voor de meeste jongeren de realiteit zou zijn. Twee en een half jaar verder weten we dat dit niet zo is. Slechts 27% woont op het einde van de begeleiding zelfstandig. Sommige jongeren gaan zelfstandig wonen, maar besluiten nadien om bijvoorbeeld terug thuis te gaan wonen, anderen maken de omgekeerde beweging.

Onderstaande taart toont de uiteindelijk woonvorm aan.

⁵ Van Audenhove Sharon, Vander Laene Freya, Eindelijk vertrokken? Jongeren uit de bijzondere jeugdbijstand op weg naar volwassenheid, TJK 2010/4, Larcier, Brussel, 2010

Thuiswonende jongeren in CBAW?

'Zelfstandig wonen kan, maar hoeft niet', bleek een eenvoudig en noodzakelijk uitgangspunt in de zoektocht naar een stabiele thuis. Het feit dat ook jongeren die thuis blijven wonen binnen deze methodiek kunnen geholpen worden, werd door de toenmalige projectstuurgroep⁶ als positief ervaren, maar al snel stelde zich de vraag in hoeverre de begeleiding dan anders is dan thuisbegeleiding.

Het antwoord lag in de fundamenteel andere focus van de begeleiding.

Bij thuisbegeleiding is de insteek het gezin en de opvoedingssituatie, waarbij de ouders als opvoedingsverantwoordelijken fungeren. Bij Contextbegeleiding in functie van autonoom wonen is de insteek het autonoom wonen van de jongere en wordt daartoe zijn context (ruimer dan het gezin) betrokken. De relatie is hier niet meer jongvolwassene versus opvoedingsverantwoordelijke, maar de focus ligt op wederzijdse verbondenheid die gekoppeld wordt aan een wederzijdse verantwoordelijkheid.

De verantwoordelijkheden liggen hier anders en "gelijkwaardiger". De verantwoordelijkheden zijn herschikt, waardoor er een nieuwe context en nieuwe begeleidingsmogelijkheden ontstaan.

Aanmelders dienen zich voortaan bij de keuze voor thuisbegeleiding of CBAW enkele belangrijke vragen te stellen: Wie heeft de hulpvraag? Is autonoom wonen een oplossing voor de 'echte' problemen? Welk mandaat is wenselijk voor de hulpverlener?

Focus op herstel en uitbouw van sociaal en familiaal netwerk

Binnen de methode zetten we heel sterk in op het herstel en uitbouw van het sociaal en familiaal netwerk van de jongere. Het hebben van een sociaal en familiaal netwerk helpt om een toekomst op te bouwen en vormt een buffer bij tegenslagen. Een sterk familiaal en sociaal netwerk zorgt voor steun en ondersteuning. We weten dat mensen met een sterk netwerk minder vatbaar zijn voor stress en depressies, en beter traumatische gebeurtenissen en tegenslagen kunnen verwerken. Tevens staan ze stabiel in het leven. Problemen zijn onderdeel van het leven, en we merken dat personen die een beroep kunnen doen op anderen veel beter in staat zijn om problemen aan te pakken dan personen die het gevoel hebben er alleen voor te staan.

Jongeren die het moeilijk hebben om een stabiele thuis uit te bouwen, hebben dikwijls weinig sociale contacten. Belangrijke personen zijn verdwenen uit hun omgeving of het contact is in die mate verslechterd dat ze denken niet op die contacten te kunnen terugvallen. Hoe meer sociale steun een jongere ervaart, hoe makkelijker het is voor een jongere om een stabiele thuis uit te bouwen. Binnen de methodiek spreken we van sociale ondersteuning wanneer er een of meer mensen zijn op wie een jongere beroep kan doen voor praktische, materiële of emotionele steun. Zowel wanneer het goed gaat met de jongere als wanneer het niet goed gaat.

Autonomie en het netwerk

De methodiek loodst jongeren in de richting van autonomie. Autonomie betekent niet precies hetzelfde als zelfstandigheid. Autonomie vertrekt vanuit wederkerigheid, zelfstandigheid vanuit op zichzelf staan.

Autonomie houdt rekening met de afhankelijkheid van jongeren, net zoals dat de sociale context eveneens afhankelijk is van jongeren omwille van de banden die ze met elkaar hebben. Dit is een wederzijdse verbondenheid die gekoppeld wordt aan een wederzijdse verantwoordelijkheid. Dat is de inzet: verbondenheid en verantwoordelijkheid in evenwicht brengen. Ik geef iets en ik krijg iets terug.

Het aanvaarden van steun is voor jongeren geen evidente stap omdat ze zich schamen over hun problemen. Of omdat de conflicten in het verleden zo destructief waren dat ze niet meer weten op welke wijze deze relatie terug op sporen te zetten en te herstellen. Het vergt durf en verantwoordelijkheidszin om hulp te vragen.⁷ De methode zet hier fundamenteel op in en beschouwt hulp of steun vragen als iets normaal en menselijk.

⁶ Het project werd opgevolgd door een stuurgroep bestaande uit vertegenwoordigers van het kabinet Welzijn, de afdelingen Preventie- en verwijzersbeleid, Intersectorale toegangspoort en Voorzieningenbeleid en 'De Cocon'.

⁷ Van Audenhove Sharon, Vander Laene Freya, Eindelijk vertrokken? Jongeren uit de bijzondere jeugdbijstand op weg naar volwassenheid, TJK 2010/4, Larcier, Brussel, 2010

Ik dacht dat ik alles alleen kon, maar ik zie nu in dat niemand dat kan. De relatie met mijn papa is nu weer oké. Hij werkt soms nog op mijn zenuwen, maar hij helpt me als het nodig is. (W, 17 jaar)

Vele van onze jongeren hebben heel wat negatieve ervaringen in het verleden met hun sociaal en familiaal netwerk. Vaak zijn er bijvoorbeeld negatieve ervaringen met hun ouders. Ondanks deze ervaringen is de betrokkenheid van de meeste jongeren op hun ouders groot en omgekeerd. Zowel de ouders als de jongeren weten vaak niet op welke manier ze het best terug met elkaar in contact komen. De methode zet hier op in. Het gaat uiteraard niet alleen over de ouders, maar over de jongere zijn sociale context (gezin, familie, vrienden, buurt, onderwijs, werk, clubs / verenigingen, enz.).

Een goede of slechte context: Voorbij het simplisme

Op het eerste zicht zit er een paradox verscholen in bijzondere jeugdbijstand en de toenemende vraag om de context van de jongeren te gaan betrekken. De vraag is: "Hoe sterk wordt de context betrokken?" Intuïtief stuiten we dan op een spanningsveld omdat de jongere nu net in de jeugdzorg zit omwille van een problematische opvoedingssituatie. Deze situatie wordt in de hand gewerkt door de context van de jongere, en net deze context willen we betrekken bij de hulpverlening. Er zit wat spanning op deze gedachte, maar het is een valse spanning. De context van de cliënt is zijn context en met deze context moet de cliënt het doen. Een negatief waardeoordeel over de context van de cliënt helpt de cliënt niet vooruit en is zelfs misplaatst.

Het indelen van leden van de context in goed of slecht is te simpel. Daarom stellen we bij het in kaart brengen van de context van de jongere twee vragen. Enerzijds stellen we de vraag welke relatie – goed, slecht of neutraal - de jongere heeft met personen uit zijn netwerk. Anderzijds staan we stil bij de invloed die deze relatie heeft op het probleem van de jongere (positief, negatief of neutraal). Het is belangrijk om deze twee zaken van elkaar los te koppelen. Zo kan een jongere aangeven dat hij een goede relatie heeft met een vriend, maar tegelijkertijd samen met deze vriend drugs gebruikt. Een positieve relatie met een negatieve invloed dus. In dit geval zullen we trachten de negatieve invloed bij te sturen richting een neutrale of misschien wel positieve invloed.

Focus op vaardigheden

In de methode wordt ingezet op het aanleren en trainen van vaardigheden in functie van acht⁸ ontwikkelingstaken⁹. Dit zijn opgaven waar iemand voor komt te staan in het alledaagse contact met de samenleving. Ontwikkelingstaken zijn gerelateerd aan de eisen en de verwachtingen van de samenleving ten aanzien van een specifieke leeftijdsgroep. Indien iemand op een aanvaardbare manier wil functioneren in de samenleving, dan moet hij deze ontwikkelingstaken op een positieve manier doorlopen. De acht ontwikkelingstaken zijn een grove indeling, maar dat vergemakkelijkt het verzamelen en structureren van de informatie die wordt gebruikt voor de diagnose, indicatiestelling en de evaluatie van de hulpverlening.

De begeleider richt zich gedurende de begeleiding op het aanleren en versterken van vaardigheden, fungeert daarbij als rolmodel of zet anderen als rolmodel in. Hij richt zich op het verbeteren van de communicatie tussen het netwerk en activeert het sociale netwerk van de jongere. Tijdens de begeleiding gaan de hulpverlener en de jongere doelgericht aan de slag via methodische interventies om praktische, communicatieve en sociale vaardigheden te trainen. We leren de jongere (en soms zijn context) met cognities en emoties om te gaan en hoe hij zijn familiaal en sociaal netwerk kan benutten, maar ook onderhouden.

Doelstelling is dat de jongere na onze hulp verder kan in het leven en dat hij, zo veel mogelijk autonoom, met steun uit zijn eigen omgeving, kan deelnemen aan de samenleving.

⁸ Vormgeven aan veranderende relaties in het gezin; Participeren aan onderwijs of werk; Zinvol invullen van vrije tijd; Creëren en onderhouden van een eigen woon- en leefsituatie; Omgaan met autoriteiten en instanties; Zorg dragen voor gezondheid en uiterlijk; Opbouwen en onderhouden van sociale contacten en vriendschappen; Vormgeven aan intimiteit en seksuele relaties.

⁹ Deze ontwikkelingstaken werden ontleend uit Spanjaard Han, De vertrektraining, intensief ambulante hulp gericht op competentievergroting en netwerkversterking, SWP, Amsterdam 2005,2009.

Een ondersteunende groepswerking

Eén jaar geleden zijn we gestart met de groepswerking. Een maal per maand komen de jongeren die CBAW-begeleiding krijgen samen met enkele begeleiders, om te leren van elkaar en vaardigheden in te oefenen. We zien de groepswerking als een duidelijk onderdeel van de methodiek. Participatie aan de groepswerking is geen breekpunt in de begeleiding, maar wordt als vanzelfsprekend voorgesteld en sterk gestimuleerd. Jongeren die deelnemen aan de groepswerking gaven aan het als een grote meerwaarde te ervaren. Het delen van ervaringen met lotgenoten zorgt voor (h)erkenning, biedt informele leerkansen en betekent een grote steun voor de jongere. Jongeren geven aan dat ze in de groepswerking beter begrepen worden door de andere deelnemers, omdat deze vaak gelijkaardige dingen hebben meegemaakt.

Een neveneffect van de groepswerking is dat jongeren elkaar ook naast de maandelijkse bijeenkomst ontmoeten. Ze spreken af in hun privécontext en motiveren en steunen elkaar tijdens moeilijke momenten. Zo werd een van de jongeren geschorst op school. Zelf hechtte hij hier weinig belang aan, maar enkele andere jongeren motiveerden hem om zich op school te verontschuldigen en een nieuwe kans te vragen. Ze besloten samen te komen en via een rollenspel de jongere voor te bereiden op het gesprek.

We merken dat kwetsbare jongeren in hun groei naar autonomie dikwijls geconfronteerd worden met isolement, uitstelgedrag, of niet komen tot actie-en groei in een sociaal netwerk. Bedoeling van de groepswerking is dat jongeren leren van elkaar en steun vinden bij elkaar. Dit sluit aan bij de getuigenissen van jongeren zoals weergegeven door CACHET vzw in het rapport "Sur ma Route" (2015):

"Jongvolwassenen met een jeugdhulpgeschiedenis geven aan dat ze veel steun ervaren van anderen met een vergelijkbaar parcours. De (h)erkenning van personen die hetzelfde doormaken of hebben doorgemaakt, zorgt ervoor dat ze zich minder alleen voelen, biedt perspectief en positieve voorbeelden om zich aan op te trekken wanneer het wat minder gaat. Ervaringen uitwisselen is niet enkel leuk omdat de trajecten veel raakpunten hebben. Jongvolwassenen leren ook veel uit elkaars verhaal en voelen zich, en dat is misschien nog het belangrijkste van al, begrepen."¹⁰

De groepswerking mag dan een plaats zijn waar jongeren van elkaar leren, wij hebben hier misschien nog het meest uit geleerd. De feedback naar elkaar, het inzicht in hun leefwereld en de feedback op onze methode zijn ongelooflijk waardevol voor ons werk.

De methode an sich

De hulp duurt maximaal 11 maanden. De frequentie en intensiteit van de contacten variëren, maar gemiddeld is er wekelijks drie tot vier uren contact met de jongere en zijn context. Deze intensiteit is noodzakelijk voor zowel het trainen van vaardigheden als voor het herstel van het sociaal en familiaal netwerk.

De methodiek steunt op 3 pijlers m.n. een netwerkanalyse, een competentieanalyse en het doelenplan. We wensen in dit plan op maat van de jongere en zijn situatie te werken en willen ons inzetten om een plan uit te werken in samenwerking met verschillende partners. Het einddoel voor CBAW is dat de jongere een stabiele thuissituatie heeft. Deze thuis wordt uitgebouwd door in te zetten op het trainen van vaardigheden die verbonden zijn met de ontwikkelingstaken waarmee de jongere wordt geconfronteerd. Er worden tussendoelen opgesteld die gericht zijn op taakverlichting, het laten afnemen van stressoren of het aanwenden en of toevoegen van protectieve factoren. Dat laatste is belangrijk omdat het onder andere gaat om het activeren en onderhouden van een kwaliteitsvol netwerk dat de jongere duurzaam bijstaat. Resultaten bekijken veel beter als de jongere wordt ondersteund door een duurzaam netwerk.

Dit proces verloopt volgens een bepaalde fasering en is zeer intensief. Door middel van een competentieanalyse gaan we op zoek naar wat jongeren kunnen, kennen en laten zien i.f.v. hun ontwikkelingstaken. We brengen stressoren en protectieve factoren in kaart en bespreken mogelijke pathologieën. Het begeleiden en of behandelen van pathologieën vraagt om specifieke expertise. Hiervoor werken we steeds samen met andere experts.

In de netwerkanalyse brengen we de verschillende partners van de jongeren in kaart, welke relatie ze met hen hebben en welke invloeden zij hebben op hun probleem. Hoe kunnen we deze relaties gebruiken, aanboren,

¹⁰ Clé Ann, Sur Ma Route, samen op zoek naar een beter parcours van jeugdhulp naar zelfstandigheid, Cachet vzw, 2015.

afbouwen of invloeden bijsturen? We koppelen mensen uit het netwerk vervolgens aan de doelen die jongeren voorop stellen.

Samen met de jongere gaan we op zoek naar wat werkt voor deze jongere. Vandaar dat er tijdens de begeleidingsduur permanent wordt geëvalueerd. Hebben de gezette stappen gewerkt? Waarom wel, waarom niet? Wat kunnen we in de toekomst anders doen?

De methode is nog vrij nieuw, maar het feit dat niet zelfstandig wonen kan, maar niet hoeft, betekent voor ons – maar vooral voor de jongere – een grote meerwaarde. Werken aan herstel en uitbouw van een familiaal en sociaal netwerk is niet makkelijk, maar zo nodig. We zijn hoopvol dat we dankzij deze methode jongeren een echte kans kunnen geven.

Anouk Pieters, Wim Taels en Jolien Zuallaert

Anouk Pieters is coördinator Pedagogische Thuisbegeleiding en CBAW bij De Cocon, Jeugdhulp aan Huis

Wim Taels is directeur De Cocon, Jeugdhulp aan Huis

Jolien Zuallaert is begeleidster Pedagogische Thuisbegeleiding en CBAW bij De Cocon, Jeugdhulp aan Huis